

בראשית פרק מה – יוסף מתוודע לאחיו

בפרקנו מגיע סיפור מפגש יוסף ואחיו לשיא. יוסף מתוודע לאחיו ואומר במפורש: "אֲנִי יוֹסֵף". נבחן את השאלה מדוע שעת הגילוי הייתה דווקא עכשיו, ומה היו התגובות השונות לגילוי מרעיש זה? נעמוד על אחת מתפיסות היסוד של אמונתנו העומדת בבסיס דברי יוסף "וישלחני אלקים". ללימוד הפרק יש להקדיש שני שיעורים.

שאלות מכוונות למידה:

- מדוע דווקא עכשיו בחר יוסף להתגלות, ואינו יכול עוד להתאפק?
- מהי המשמעות לאמירתו של יוסף לאחיו 'לא אתם שלחתם אותי'?
- מה היו התגובות השונות להתגלותו של יוסף?

2..... מבנה הפרק

3..... יוסף מתגלה לאחיו

5.... הסיבתיות הכפולה בדברי יוסף - מעשי האדם והתכנית האלווקית

7..... חזרת האחים ארצה עם בשורת הגילוי של יוסף

10..... פרק מו - רשות

13..... הקשר רחב [רשות]

14..... הקשר אישי [רשות]

מבנה הפרק

<p>(א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו: (ב) ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה: (ג) ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: (ד) ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי וישו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה: (ה) ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם: (ו) כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר: (ז) וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה: (ח) ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלהים ושימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים: (ט) מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנד יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד: (י) וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך: (יא) וכלבלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך: (יב) והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם: (יג) והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה: (יד) ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו: (טו) וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו:</p>	<p>יוסף מתודע לאחיו</p>
<p>(טז) והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף ויטיב בעיני פרעה ובעיני עבדיו: (יז) ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם ולכו באו ארצה כנען: (יח) וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ: (יט) ואתה צויתך זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם: (כ) ועיניכם אל תחס על פליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא:</p>	<p>תגובת פרעה</p>
<p>(כא) ויעשו כן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם צדה לדרך: (כב) לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפות שמלת: (כג) ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך: (כד) וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם אל תרזו בדרך: (כה) ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם:</p>	<p>האחים נשלחים להביא את יעקב</p>
<p>(כו) ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם: (כז) וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וידא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם: (כח) ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות:</p>	<p>תגובת יעקב לבשורה</p>

יוסף מתגלה לאחיו

מדוע יוסף התגלה דווקא עכשיו?

1. מבחינת פשוטו של מקרא עולה שנאומו של יהודה בפרק מד נגע מאד לליבו של יוסף ולכן הוא החליט להתגלות לפניהם כעת.

יתר על כן מדברי יהודה בפסוק כ: "וְנֹאמֶר אֶל אֲדֹנָי יֵשׁ לָנוּ אָב זָקֵן וְיִלְדָּ זְקָנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּנְתֶּר הוּא לְבָדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֶהְבֹּו", יכול היה יוסף להסיק לראשונה, שגם יעקב וגם האחים התייאשו וחשבו שהוא מת. נראה שלדיעה זו היה חלק רב בהחלטתו להתגלות בפניהם דווקא עכשיו.

2. על פי הפרשנים שלמדנו (האברבנאל ובעל עקידת יצחק) יוסף יכול היה להסיק מהתגייסותו של יהודה לטובת בנימין שהאחים עשו תשובה שלמה ולכן זו השעה להתגלות בפני האחים.

3. להעמקה:

גם על פי שיטת רמב"ן, שנלמדה בפרק מב, נשלמה כעת תכניתו של יוסף. לשיטת רמב"ן מטרת ההתנכרות של יוסף הייתה להמתין עד שחלומו הראשון יתגשם: האחים בלבד, ללא ההורים, משתחוים אליו. עתה אפשר להתגלות ולהביא להשלמת חלומו השני, המתייחס לכל המשפחה.

(למורים: מומלץ לעיין במאמרו של הרב יואל בן נון 'הלם הגילוי' העוסק בניתוח הפרשנות על הסוגיה (מפני מה לא שלח יוסף לאביו) ומביא פירוש משלו ותגובתו של הרב יעקב מדין החולק עליו)

הוצאת אנשי יוסף מהחדר

א וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנִּצְבִּים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהַתְּוֹדֵעַ יוֹסֵף אֶל אָחָיו בַּיּוֹם אֵת קִלּוֹ בְּבָכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה:

- מי היו הניצבים על יוסף בזמן נאומו של יהודה? ומה היה חלקם בהחלטתו של יוסף?
- מדוע הם הוצאו מהחדר?

רמב"ן:

הנכון בעיני שהיו שם מבית פרעה ומן המצרים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימין כי נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה, ולא יכול יוסף להתחזק לכולם. ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש נכרי מעלי כי אדבר עמהם, ויצאו מעליו, ובצאתם מעליו נתן את קולו בבכי...

טעם בהוצאה שהוציאם משם כדי שלא ישמעו בהזכירו להם המכירה, כי תהיה להם [לחרפה]: וגם אליו למכשול, שיאמרו עבדי פרעה ומצרים עליהם, אלו אנשי בוגדות, לא יגורו בארצנו ולא ידרכו בארמנותינו, בגדו באחיהם, גם באביהם בגדו, מה יעשו במלך ובעמו, וגם ביוסף לא יאמינו עוד.

- לפי רמב"ן אנשיו של יוסף התרשמו מדברי יהודה ודיברו על ליבו של יוסף שירחם על בנימין.
- יוסף רצה למנוע את החרפה שתיגרם לאחיו כשהמצרים ישמעו שהאחים מכרוהו.
- מכאן ניתן להסיק על גדלותו של יוסף ששמר על כבוד אחיו.

להעמקה - המידות והאמונה הטובות שניתן ללמוד מיוסף :
 אם ארע לו שהתנהג עמו חברו באיזה דבר שלא כהוגן, אעפ"כ צריך להזהר שלא לנקום ממנו ולנטור את השנאה עליו, אלא צריך שימחה הדבר מליבו...
 ולך נא ראה בזוהר הקדוש פרשת מקץ גודל מעלת האיש שמשלם טובה תחת רעה (בתרגום מארמית לעברית) :
בוא ראה יוסף, לא די שלא שילם רעה לאחיו אלא עשה עמהם טובה, וכך דרכם של צדיקים תמיד, בזכות זה הקב"ה מרחם עליהם תמיד בעולם הזה ובעולם הבא... (ר' ישראל מאיר מראדין, חפץ חיים, שער התבונה, פרק ו)

תגובת האחים לגילוי

ג ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו: ד ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה: ה ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם: ו כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר: ז וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה: ח ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלהים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים: ט מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמיני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד: י וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך: יא וכלבלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך: יב והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם: יג והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה: יד ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו: טו וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו:

האחים מגיבים בבהלה גדולה, בצער ובחששות כבדים. רק בסוף פסוק טו מעיד הכתוב שחזר אליהם דיבורם. נזכור כי יוסף הכין את עצמו לקראת הגילוי, לאחר המפגשים הקודמים שהיו לו עם האחים ואילו הם הופתעו כאשר גילו לראשונה שהשליט הוא אחיהם האבוד.

הסיבתיות הכפולה בדברי יוסף - מעשי האדם והתכנית האלוקית

יוסף מנסה להפיג את חששות אחיו. הוא מציג לפניו את עקרון הסיבתיות הכפולה: במקביל למעשי אנוש קיימת תכנית אלוקית שבכל מקרה היא מתממשת. ומעשה המכירה יוכיח – הם ביקשו לפגוע בו ויצא בסופו של דבר עתיד טוב יותר, כמו שתכנן אלוקים:

ה וְעַתָּה אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֹתִי הֲנֵה [מעשי האדם]

כִּי לְמַחִיָּה שָׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם: [התכנית האלוקית]

ו כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרַעֲב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקִצִּיר:

ז וַיִּשְׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם לְשׂוּם לָכֶם שְׂאֵרִית בְּאֶרֶץ וּלְהַחִיֹּת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה:

ח וְעַתָּה לֹא אֲתֵם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה

כִּי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁמַנֵּי לְאָב לְפָרְעָה וּלְאֹדוֹן לְכָל בֵּיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

עקרון הסיבתיות הכפולה הוא עקרון יסודי אותו אנו מוצאים באירועים רבים בתנ"ך, ולפיו, לאדם יש בחירה חופשית וניתן להסביר את הסיבות לאירועים על רקע מעשי האדם ורצונותיו, אך מעבר לכך ובעומק הדברים פועלת תכנית אלוקית, המכוונת את ההיסטוריה ואת האירועים.

להעמקה – המלה המנחה 'שלח':

גם בסיפור המכירה מופיע הפועל 'שלח' וגם בפרקנו:

בראשית לז, יג-יד:

יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֵל יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחָיד רַעִים בְּשִׁכְּמֵךְ לָכֶה וְאֶשְׁלַחְךָ אֵלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִנִּי:
יד וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אֶחָיד וְאֶת שְׁלוֹם הַצֹּאן וְהַשִּׁבְנִי דָּבָר וַיִּשְׁלַחֵהוּ מֵעֵמֶק חֲבֹרֹן וַיָּבֵא שְׂכֶמָה

ובפרקנו (שם מה, ה-ח):

ה וְעַתָּה אֵל תַּעֲצְבוּ וְאֵל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי לְמַחִיָּה שָׁלַחֲנִי אֱלֹהִים...

ז וַיִּשְׁלַחֲנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם לְשׂוּם לָכֶם שְׂאֵרִית בְּאֶרֶץ וּלְהַחִיֹּת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה:

ח וְעַתָּה לֹא אֲתֵם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי הָאֱלֹהִים

ואמנם מפרש רש"י בבראשית לז, יד:

מעמק חבורן - והלא חבורן בהר, שנאמר וייעלו בנגב ויבא עד חבורן' (במדבר יג, כב), אלא מעצה עמוקה של [אותו] צדיק הקבור בחבורן, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לעיל טו יג) 'כי יג ירעה זרעך' (בראשית טו, יג).

משמעות השימוש בלשון 'שלח' בשתי הפרשיות לפי נחמה לייבוויץ':

המעשה אשר נעשה, אשר היה נראה לנו כמכירה אכזרית כבר התברר לנו במהותו האמיתית – כשליחות (עיונים בספר בראשית, עמ' 354).

התממשותה של ברית בין הבתרים

בברית בין הבתרים גילה ה' לאברהם אבינו שזרעו יחיה בגלות וסופו לצאת ממנה:

בראשית טו, יג-יד:

יג ויאמר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
יד וְגַם אֶת אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְרַכְשׁ גָּדוֹל

התכנית האלווקית הזאת עומדת עכשיו להתממש. באופן מפורש יתברר ליעקב אבינו בנבואה, ערב ירידתו מצרימה, שמדובר בתכנית אלווקית שמטרתה להפוך את בית יעקב לעם שבסופו של דבר גם יצא ממצרים.

בראשית פרק מו

א ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארצה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק: ב ויאמר אלקים
לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי: ג וַיֹּאמֶר אֲנִי הָאֵל אֱלֹהֵי אַבְיָךְ אֵל תִּירָא
מִרְדֵּה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם: ד אֲנִי אֶרְדַּ עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלָּה וַיֹּסֶף
יְשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיֶךָ:

העמקה:

המדרש מתאר כיצד הקב"ה דאג לכך שהתכנית האלווקית תתממש בדרך הראויה ביותר, בעזרת המשל הבא:

בראשית רבה פרשת וישב:

ויסף הורד מצרימה, ... הוריד לאבינו יעקב למצרים, ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר סימון אמר [משל]
לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת מה עשו לה משכו את בנה לפניו והיתה
מהלכת אחריה על כרחה שלא בטובתה, כך היה יעקב אבינו ראוי לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין
אמר הקדוש ברוך הוא בני בכורי ואני מורידו בבזיון... אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד
אחריה על כרחו שלא בטובתו והוריד את השכינה למצרים עמו.

חזרת האחים ארצה עם בשורת הגילוי של יוסף

טז והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף ויטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו: יז ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם ולכו באו ארצה פנעו: יח וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ: יט ואתה צויתך זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם: כ ועינכם אל תחס על בליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא: כא ויעשו בן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם צדה לדרך: כב לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות פסף וחמש חלפות שמלת: כג ולאביו שלח בזאת עשרה חמרים נשאים משוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך: כד וישלח את אחיו וילכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך:

תגובתם החיובית של פרעה ועבדיו (פסוק טז) - להעמקה

רמב"ן:

כי היה הדבר להם לחרפה שימשול בהם איש נוכרי עבד מבית האסורים יצא למלך. ועתה בבוא אליו אחים נכבדים, ונודע כי הוא הגון להתייצב לפני מלכים, שמחו כולם בדבר:

ספורנו:

וייטב בעיני פרעה. שחשב שמפאן ואילך תהיה השגחת יוסף על הארץ לא כהשגחת גר מנהיג, אבל כהשגחת אזור חושב לשבת בארץ הוא וזרעו, ולזה משגיח בכל יב להיטיב לארץ וליושביה.

הוראת יוסף לאחיו (פסוק כד) – להעמקה

כד וישלח את אחיו וילכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך:

רש"י:

אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגזו עליכם הדרך...

"לבוש האורה", מפרשני רש"י, מסביר את פירושו הראשון של רש"י:

... מתוך שיהיו טרודין במחשבתם בדבר הלכה לא תלכו בזריזות... ולכך בקש מהם או ציווה עליהם שימהרו ללכת ולא יאחרו בדרך, גם למען יביאו הבשורה לאביהם מהרה שהוא עודנו חי. וכמו שהיה עליהם תחילת דבריו 'מהרו ועלו אל אבי וגו'...

בהמשך מסביר רש"י בדרך הפשט:

ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתווכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר, אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו.

תגובת יעקב אבינו לשמע הבשורה

כה ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם:

כו ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם:

כז וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו

ותחי רוח יעקב אביהם:

כח ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלקה ואראנו בטרם אמות:

הכתוב מתאר באופן הדרגתי את תגובת יעקב ומציין שלבים שונים: "ויפג לבו כי לא האמין להם", אח"כ האחים מדברים, יעקב רואה את העגלות, ורק אז "ותחי רוח יעקב אביהם", והוא מצהיר "רב עוד יוסף בני חי אלקה ואראנו בטרם אמות".

כז ותחי רוח יעקב אביהם:

רש"י:

שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו:

- לפי הסברו של רש"י רוח הקודש שבה אל יעקב אבינו, מה שמעיד עד כמה גדולה הייתה השפעת הידיעה הזאת על יעקב אבינו ובד בבד עד כמה עמוקה הייתה השפעתה של הפרידה מיוסף על יעקב.
- הבסיס לדברי רש"י הם המשך הכתובים בפרק מו. המתארים התגלות של ה' ליעקב בבאר שבע:

א ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארזה שבע ויזבח ויבחים לאלהי אביו ויצחק: ב ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני ג ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם: ד אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך:

הערה למורה: התלמידים צריכים לדעת שיעקב אבינו ירד עם כל משפחתו למצרים: "כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרֵימָה שְׁבַעִים" (מ"ו, כז). הוא נפגש עם יוסף במצרים, לאחר 22 שנות ניתוק ביניהם, והפגישה הייתה מאד נרגשת, כמו שמתואר בפרק מו, כט-ל:

כט ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה [=לארץ גושן] וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד: ל ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי

האם יעקב אבינו ידע על מכירת יוסף בידי אחיו? לתלמידי 5 יח"ל

נחתום את שיעורינו באחת השאלות העולות מפרקי יוסף שלמדנו : האם יעקב אבינו ידע שבניו מכרו את יוסף אחיהם?

נעיין שוב בבראשית מב, לו ובפירושו של רש"י שם :

לו ויאמר אלהם יעקב אביהם אתי שבלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כלנה:

רש"י:

אתי שכלתם - מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף.

רש"י מוצא בכתוב "אותי שכלתם" רמז לידעה של יעקב אבינו אודות פגיעת האחים ביוסף.

לעומתו מציג רמב"ן תפיסה שונה :

רמב"ן [כז]:

יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי (להלן מט, ג-ז). ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר ויצו אל יוסף לאמר אביך ציווה לפני מותו לאמר וגו' (בראשית נ, טז-יז), ואלו ידע יעקב בעניין הזה [אילו ידע יעקב שהאחים מכרו את יוסף] היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו [שיתחננו בפני יעקב אבינו לפני מותו] לצוות את יוסף מפיו [שיוורה במפורש ליוסף לא לפגוע בהם לאחר מותו]. כי ישא פניו ולא ימרה את דברו [כיון שיוסף יכבד את ציווי אביו ולא ימרה את פיו גם לאחר מותו], ולא היו בסכנה [מיוסף] ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים [ראו שם, טז].

- רמב"ן טוען שמן הפשט עולה שיעקב אבינו לא ידע עד יום מותו שהאחים מכרו את יוסף.
- רמב"ן מביא הוכחה מהמשך הפרקים - לו ידע יעקב אבינו שיוסף נמכר בידי האחים היינו מצפים שהם יבקשו ממנו שיצווה במפורש על יוסף לא לפגוע בהם אחרי מותו.
- מדברי רמב"ן ניתן להסיק על גדולתו של יוסף על כך שלא סיפר לאביו על המכירה לאחר שנפגשו מחדש, ומתוך כך לא ציער את אביו, ולא פתח מחדש את הקרע בבית יעקב (ראו דברי החפץ חיים שהוזכרו לעיל).

להעמקה: ההדגשה של רמב"ן 'יראה לי מדרך הפשט' נקראת על רקע פרשנות מדרשית של חז"ל - לפיה יעקב אבינו ידע על המכירה (לדוגמה: תנחומא פרשת ויחי סימן י "מטרף בני עלית [שם מט, ט]. מטרף בני יוסף עלית, שאמרת 'מה בצע כי נהרגי [שם לו, כו]"; כך גם פירש רש"י במקומות שונים – ראו פירושו לעיל ועוד)

פרק מו - רשות

בראשית פרק מו - יחידת רשות

הערה למורה: כל הכתוב כאן הוא חומר רשות והוא מומלץ להשלמת העיון בסיפורי יוסף. סיפורי יוסף אינם מסתיימים בפרק מה אלא בסוף ספר בראשית ומומלץ ללמד לכל הפחות את המפגש המרגש בין יעקב אבינו ליוסף בנו האהוב, לאחר פרידה ארוכה בת 22 שנה. בהמשך הפרק מתממשת ירידת ישראל למצרים וגזרת ברית בין הבתרים מימי אברהם אבינו: "יָדַע תְּדַע פִּי גַר יְהִיָּה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לְהָם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, יג).

ירידת יעקב אבינו ומשפחתו למצרים (מו, א-ז)

יוסף מזמין את אביו לגור במצרים כדי שיוכל לראותו ועל מנת שיהיה בידו להינצל מהרעב. לאחר עשרים ושתים שנה יעקב אבינו זוכה לנבואה מחודשת ולקבל את פניו של יוסף:

(א) וַיֹּסֶע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק: (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִינִי: (ג) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הֵאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִמָּה כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם: (ד) אָנֹכִי אֵרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עֲלֵה וַיֹּסֶף יִשִׁית יָדוֹ עַל עֵינָיֶךָ: (ה) וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֹׁבַע וַיֵּשְׂאוּ בָנָיו יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם בְּעֶגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח פְּרָעָה לְשֵׂאת אֹתוֹ: (ו) וַיִּקְחוּ אֶת מִקְנֵיהֶם וְאֶת רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִמָּה יַעֲקֹב וְכָל זֶרְעוֹ אֹתוֹ: (ז) בָּנָיו וּבָנֵי בָנָיו אֹתוֹ בְּנֵיתָיו וּבָנוֹת בָּנָיו וְכָל זֶרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרַיִמָּה:

אחרי שיעקב נוכח לדעת כי יוסף חי ומושל במצרים הוא רוצה ללכת לראותו, והוא מתכוון לקראת המפגש הזה.

יעקב מקריב קרבנות לה' בבאר שבע. מדוע דווקא שם? באר שבע היא גבול ארץ ישראל המיושבת ("מדן ועד באר שבע") – רגע לפני שהוא עוזב את ארץ ישראל הוא פונה לה'. הכינוי של ה' כאן הוא: "וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק" (מו, א)

בדרך כלל, כאשר שם ה' נקרא על האבות, יופיע גם שמו של אברהם. כאן מופיע רק שמו של יצחק. יש פרשנים המסבירים שכשם שאסר ה' על יצחק לרדת למצרים, חשש גם יעקב שגם למשפחתו אסור לרדת למצרים.

רד"ק:

שמנעתיו מרדת מצרים. אבל לך אני אומר ולא תירא מרדת שם, אתה וכל ביתך.

"וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הֵאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִמָּה" (שם, ג)

מדוע יעקב חושש לרדת למצרים? הרי הוא רוצה מאוד לראות את יוסף והרעב כבד בארץ ישראל?

רמב"ן:

כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו, ופחד ממנו וזבח זבחים רבים ... ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו.

הירידה של יעקב למצרים היא מורכבת. יש בה מצד אחד הרבה שמחה בראיית פני יוסף, יש בה הצלה מן הרעב, אך יש בה גם פחד גדול מפני הבאות. יעקב יודע שהירידה הזאת מהווה מעבר לחיים בגלות, שמתחילה בהיאחזות במצרים, בגידולה וביסוסה של משפחת יעקב וממשיכה בעבודת ועינוי. לפי רמב"ן יעקב מבין שבירידת משפחת יעקב למצרים מתממשת גזירת הגלות שנגזרה עוד בימי אברהם אבינו בברית בין הבתרים (בפרק טו):

”וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדִּים וְעָנֹו אֲתֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה”
(בראשית טו, יג)

המפגש בין יעקב ליוסף (בראשית מו, כז-ל)

בפסוקים כח-ל מתואר המפגש המרגש בין יעקב ליוסף:

כֹּז וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר יָלַד לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנַיִם כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הִבָּאָה מִצְרַיִם שְׁבַע עָשָׂר: כַּח וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גְּשֵׁנָה וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה גִּשְׁן: כֹּט וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מְרַכְבָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גְּשֵׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צַוְאָרָיו וַיִּבְכֶּה עַל צַוְאָרָיו עוֹד: ל וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמוֹתָה הַפְּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתֵי אֶת פָּנֶיךָ כִּי עוֹדֶךָ חֵי

נשים לב למספר נקודות לעיון:

- יעקב ומשפחתו יורדים מצרימה, ומכאן המקור לביטוי "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה" (דברים י, כב).
- יהודה נשלח לפני המשפחה וכך יש ביטוי נוסף למעמדו של יהודה כמנהיג האחים.
- בני ישראל יתיישבו בארץ גושן שבמצרים.
- כאן מתרחש המפגש המרגש בין יעקב אבינו ליוסף בנו לאחר פרידה ממושכת וטרגית של 22 שנה.

בפסוק כט יש לשים לב ללשון היחיד:

וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מְרַכְבָּתוֹ

וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גְּשֵׁנָה

וַיֵּרָא אֵלָיו

וַיִּפֹּל עַל צַוְאָרָיו

וַיִּבְכֶּה עַל צַוְאָרָיו עוֹד:

בתיאור הפגישה בין האב לבן נוקט הכתוב בלשון יחיד - מי נפל על צווארי מי, ומי מביניהם בכה?

רש"י (כט):

ויבך על צואריו עוד - לשון 'הרבות בכיה; ... הַרְבָּה והוסיף בבכי יותר על הרגיל. אבל יעקב לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו; ואמרו רבותינו: שהיה קורא את שמע (מדרש אגדה בראשית מו, כט).

לפי המדרש המובא ברש"י יעקב אבינו התעלה באותה שעה מרוממת והיה דבק בה' ולכן מצייין הכתוב שרק יוסף נפל על צווארי אביו ובכה.

ואילו רמב"ן מבאר בדרך שונה:

ודבר ידוע הוא, מי דמעתו מצויה אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר הייאוש והאבל, או הבן הבכור המולך?!

לדברי רמב"ן התרגשותו של יעקב אבינו "האב הזקן" הייתה גדולה משל יוסף הבן, המושל במצרים, ולכן רק יעקב נפל את צווארי בנו ובכה.

- מבחינה פרשנית, מה היתרון של כל פרוש?
- מבחינת התיאור הרגשי, מה ההבדל בין הפרושים?

הקשר רחב [רשות]

מערכת היחסים בין יוסף לאחים לאחר מות יעקב:

בפרקנו התוודעה יוסף בפני אחיו וההפתעה הייתה עצומה. ברם, כל עוד יעקב אבינו היה בחיים לא היה ברור איך תתייצב מערכת היחסים ביניהם. בפרק נ לאחר מותו של יעקב אנו לומדים שהפיוס התרחש באופן מעמיק ויוסף מקבל על עצמו לכלכלם:

בראשית פרק נ:

טו וַיֵּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב יֹשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל הָרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ:

טז וַיַּצִּוּ אֵל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:

יז כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנִי אֶנֶּה אֵל יוֹסֵף וְחַטָּאתְךָ כִּירְעָה גְמֻלוֹךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לִפְשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבֶךְ יוֹסֵף בְּדַבְרֵם אֵלָיו:

יח וַיֵּלְכוּ גַם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הֲנִנוּ לְךָ לְעַבְדִּים:

יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֵל תִּירָאוּ כִּי הִתַּחַת אֱלֹקִים אָנִי:

כ וְאַתֶּם חַשְׁבֹּתֶם עָלַי רְעָה אֱלֹקִים חֲשָׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־וְהָיָה לְהַחֲיִית עִם רַב:

כא וְעַתָּה אֵל תִּירָאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶם וַיִּנְחַם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם:

הקשר אישי [רשות]

יוסף הצדיק:

בפרקנו התגלה יוסף כבעל מידות נעלות של סליחה ומחילה לאחיו, ושל אמונה שלמה בקב"ה אשר מנהיג את העולם ומסובב את המאורעות.

- כיצד ניתן למחול?
- כיצד מגיעים לאמונה שלמה בקב"ה שהכל מידו?
- כיצד מוותרים על רצון לנקום וליטור?
- כיצד יכולים אנו ללמוד מיוסף הצדיק בכל אלה?

[הערה למורה: ניתן להשתמש בשירה של זלדה 'הלומת געגועים' אשר מתאר בפליאה את גדולתו של יוסף ומבקש ללמוד ממנה]